

MAAOMAAVALITSUS

EESTI MAAOMAAVALITSUSTE LIIDU HÄALEKANDJA

10. VEEBRUARIL 1931. A. || Nr. 3 || ÜHEKSAS AASTAKÄIK

Väljaandja: Eesti Maaomavalitsuste Liit. Toimetaja: H. Avikson.

Tellimise hind:		Toimetus ja talitus:	Kuulutuste hind:
Aastas	Kr. 5.—	Tallinnas, Suur Roosikrantsi	1 lhk. Kr. 20.—, 1/2 lhk. Kr. 10.—,
Pooles aastast	" 2.50	uul. Nr. 12.	1/4 lhk. Kr. 5.—, 1/8 lhk. Kr. 2.50,
Üksik number	" —.25	Telefon Nr. 4—72.	1/16 lhk. Kr. 1.25.
1923 aastak.	" —.50	Jooksey arve: Eesti Panga Tal-	Dokumentide kaotamise kuulu-
1924 "	" 3.—	linna osakond Nr. 609.	tused 50 senti dokumendi pealt.
1925—1930 a. ä	" 5.—		

Ilmub 20 korda aastas, iga kuu 10. ja 25. päeval, mai, juuni, juuli ja augusti kuudel ainult 10. päeval.

SISU:

Maavalitsuste õigustatud olemasolu —	
E. Õunapuu	Lhk. 34
Hoolekande kohustus hoolekande seaduse põhjal — Marta Kurfeldt	" 39
Kirjatalude varustamisest postimaksuvahenditega	" 45
E. M. Liidu ja omavalitsuste tegevus	" 46
Küsimused ja vastused	" 48
Kuulutused	" 34,48

PEREKONNASEISU

KANTSELEI MARGID

25 JA 50 SENDILISED

ON SAADA

**E. MAAOMAVALITSUSE
LIIDU BÜROOST**

 HINNAGA 10 SENTI POOGEN.
(20 TÜKKI).

Teie kinnitate

 oma liikumata ja liikuvat varandust
tuleõnnetuse vastu
kõige soodsamatel tingimustel

Eesti Omavalitsuste Kinnitus A./S.

„OMA“

mis on omavalitsuste ühine kinnitusettevõte ning mille tegevusest saadud tulud omavalitsuste kaudu rahvale tagasi lähevad.

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid üle Kr. 368.000.—.

Seltsi juhatus: Tartus, Riia tän. 41, oma majas, kõnetr. üldine 3-44 juhatus 5-62.

Peaagentuur: Tallinn, Harju tn. 48, kõnetr. 18-58.

Agendid kõigil pool.

Eesti Maaomaval. Liidu kirjastusel on ilmunud ja temalt saada:

„Maaomavalitsus“	1923 a.-k.	Kr.	—50	„Vallaomavalitsuste ameerika-	
„	1924 a.-k.	„	3.—	viisiline raamatupidamine“	Kr. 2.50
„	1925 a.-k.	„	5.—	„Eesti ravitsus- ja suvitus-	
„	1926 a.-k.	„	5.—	kohad“	„ —.70
„	1927 a.-k.	„	5.—	Omavalitsustegelaste kalender	
„	1928 a.-k.	„	5.—	1930 a. press-paan köites à	„ 1.20
„	1929 a.-k.	„	5.—	kuldköites	„ 1.75
„Esimene Eesti omavalitsuste-				„Meie maaomavalitsuste üm-	
gelaste kongress“		„	2.50	berkorraldamise sihid“ . . .	„ —.60
Seesama omavalitsustele . . .		„	2.—	„Vallaomavalitsuste ameerika-	
„Sundnormide kogv maaoma-				viisilise raamatupidamise	
valitsuste kohta, 1 eks. 70				revideerimise kava“	„ —.50
s., 5 vihku 3.25 s., 10 vihku				Vallavolikogude kodukord . .	„ —.15
6.50 s., 20 vihku			13.—	„Maaomaval.“ köidetut kallimad: koolikõide 80 s.	
				kalingorkõide 125 snt., nahkkõide 1,50 snt.	

Maavalitsuste õigustatud olemasolu.

E. Õunapuu.

Tartu Maavalitsuse abiesimees.

On kirjeldatud, on kõneldud palju omavalitsustest, eriti maavalitsustest. Ühed kiidavad, teised laidavad. Ühed näevad nende tegevuses lautamist, ülearusust ja nõuavad nende kaotamist, teised leiavad nende tegevuse veel väga kitsapiirilise olevat ja nõuavad neile palju laialdasemat tegevusala. Toonitatakse, et maavalitsused elavad üle jõu ja loodavad ainult keskvalitsuse toetuse peale, mispärast olevat tarvis nad ära kaotada ja nende ülesanded osalt vallavalitsuste peale panna, selleks valdu suurendada kolme-nelja kaupa liitmise teel, kuni 6000—10.000 elanikuga, umbes kihelkondade suurusteks, kuna osa ülesandeid koondada keskvalitsuse kätte.

Astume asjale lähemale ja vaatame, kui võrd õigustatud on maavalitsuste olemasolu kõigepealt ajalooliselt.

Eesti rahval on aastasadade kestel alal hoidunud see tunne, mis jagab rahva maakondade järgi ära ja ulatab enneajaloolisse minevikku. Censis Danie ja Läti Hindreku kroonika näitavad, et kihelkondade ja valdade nimed ulatuvad kaugemale minevikku ja toovad nimesid, millised on asunud praegusaja inimeste asukohtade piirkonnas. Nii on säilinud Läti Hindreku kroonikas nimetatud maakondadest: Harjumaa, Virumaa, Järvamaa, Saaremaa (Osila), Läänemaa. Maakondade taolised üksused, Alutaguse ja Nurmekunde, millised nüüd kadunud, on siis olemas olnud. Tartumaa ja Võrumaa asemel on tol korral olnud Ugaunia, Viljandi- ja Pärnumaa asemel Sakala.

Sellest näeme, et nii palju kui ajalugu meile jõuab selgitada, on olnud suuremad, nimepidi ülesloetud maakohad, praeguste maakondade eelkäijad.

Välisriikides, nagu Saksamaal, Inglismaal, Austrias, Põhja-Ameerika Ühisriikides j. n. e., võime maaomavalitsuste iga umbes 100 aasta peale arvata. Neis riikides on omavalitsused tähtsaks tegureiks tõusnud ja täidavad suuri ülesandeid. J. Jansi poolt teisel omavalitsustegelaste kongressil ettekantud referaadist näeme,

et Rootsis, kus maaomavalitsused nooremad, ligi 70 a. vanad, on nende tulueelarved viimase 50 a. jooksul kasvanud vallakogukondade tulueelarvetest kaheksa korda kiiremini. Iga hinge peale teeb see summa välja 11 krooni, kuna Eesti maavalitsuste väljaminekud on umbes 6 kr. 14 senti hinge peale.

Venemaal, piiramata isevalitsuse surveaegadel, tunneme omavalitsust semstvo nime all. Meie teame, millist visa võitlust oma olemasolu eest pidasid Vene semstvo tegelased keskvalitsusega. Viimaste juures oli „omavalitsus“ ainult poliitiliseks loosungiks.

Uuemal ajal on vald, mis talurahva vabakslaskmisega vormiliselt ellu kutsuti, Eesti omavalitsuse üksusena kõige vanem, kuid 30. märtsi 1917 a. seadusega, kui rahvas pääses Vene isevalitsuse surve alt, loodi meil maaomavalitsused. Vene valitsuse ajal olid aga maakonnad administratiiv üksustena juba olemas, kuigi neid juhi ja valitseti keskvalitsuse ametnikkude läbi.

Nõnda jagunesid Baltimaad Eesti, Liivi- ja Kuramaadeks. Maa asju juhtisid Landrati-Kolleegiumid, vähemaid üksusi, — kihelkondi, — kihelkonna-konvendid.

Eesti riigi põhiseaduse § 2 ütleb: „Eesti maa-alasse kuuluvad Harjumaa, Läänemaa, Järvamaa, Virumaa ühes Narva linn ja ümbruskonnaga, Tartumaa, Viljandimaa, Pärnumaa, Valga linn, Võrumaa, Petserimaa ja muud piiriäärsed mannermaa kohad, kus Eesti rahvast asumas, Saaremaa, Muhumaa, Hiiumaa ja muud Eesti vetes olevad saared ja leetseljandid.“

Tartu ülikooli õigusteaduse professor J. Uluots omas põhjalikus uurimuses, milline ettekantud õigusteadlaste päeval 12. ja 13. aprillil 1928 a. (v. „Õigus“ nr. 5/7 — 1928 a.) kirjutab muu seas: „Eesti riigikogu ajaloolist minevikku vaadeldes tuleb meil tagasi minna võrdlemisi kaugesse minevikku ja nimelt XII sajandi algusse. Tol ajal jagunes kogu Eesti ter-

ritoorium teatavateks territoriaalseteks ühikuteks, mille eestikeelsed nimed pole meil täpsalt teada, kuid mis vististi kandisid „maade“ ehk „maakondade“ nime. Seesuguseid „maakondi“ oli 8. Rahvas, kes nende maakondade piirimaakondade piirides elas, jagunes omakorda — kui mitte juriidiliselt, siis vähemalt tegelikult — mitmesse kihti. Arvamus, nagu oleksid vanad eestlased olnud ühiskondlikult üksteise sarnased, kuulub seega enam-vähem fantaasia, mitte tõsiasjade piirkonda. Vastavalt praegutoodud territooriumi jaotusele ja rahva koosseisule oli otsustavaks poliitiliseks ühikuks vanas Eestis eestkätt iga maakond omaette ja seejuures eestkätt teatavad kihid poliitiliselt juhtivad. Nendeks kihideks olid n. n. meliores ja seniores — „paremad“ ja „vanemad“. Asjaolud, milles ilmsiks tuleb paremate ja vanemate tegevus, samuti seisukord kaasaegsete naabrite juures, näitavad, et Eesti vanemad ja paremad kehastasid eestkätt kõike sõjavõimelisi elanikkonda. Iga maakonna sõjavõimelised mehed moodustasid paremate ja vanemate näol iga vastava maakonna ja kogu Eesti sõjalise ja poliitilise „pea“. Paremad ja vanemad teostasid nende käes seisvat võimu sellekohaste kokkutulemistega kaudu. Vastavate kokkutulemistega eestikeelne nimi on teadmatu,“ jne.

Sellest loetlusest selgub, et ka põhiseadus on Eesti riigi maa-ala kindlaks määranud administratiivüksuste, s. o. maakondade ja linnade üleslugemisega.

Samuti eeltoodud ülevaatest peaks selge olema, et maaomavalitsuste olemasolu on põhjendatud ka ajalooliselt.

Esimesel Eesti omavalitsuse tegelaste kongressil 24. oktoobril 1924 a. ütles tollekordne Riigikogu esimees J. Tõnisson: „Kahtlemata on meie rahva hingeelus aastasadade kestel alalhoidunud see tunne, mis jagab meie rahva oma maakondade järgi sedavõrd, et Sakala, Ugala, Rotalia ja Nurmekunde mehed olid siiski igaüks oma ette mehed. See algföderalistlik korraldus, mis käis läbi vanemate valitsuse korralduse vanas Eestis, on sügavalt jätnud meie rahva hingesse neist aegadest, kus rahvas ei saanud end avaldada oma hingeolude nõuete järgi. Sellepärast on kahtlemata tarvilik juba rahva hingeoluliselt võimaldada rahvale üksikute maakondade piirides tegutseda, et neid ülesandeid, mis eriliselt tarvilikud näivad ja tunduvad olevat, üksikute erili-

selt lahkuminevate maaüksuste piirides omavalitsused oma parema äratundmise järgi võiks teostada. Teiselt poolt on selge, et kuigi meie maa iseloom nii erinev ei ole, nagu vahest teistes maades, kus mäed ja orud vahelduvad, on üksikute maakondade olulik vahekord sedavõrd suur, et nendest vahedest esinevaid nõudeid ja tarvidusi ei tule ühtlustada kunstlikult, vaid neid tuleb katsuda rahuldada iga maakonna eriliste nõuete järgi. Eesti autonoomia määrustes tähendati ära, et maavalitsuste kõrval peavad ellu tekkima maakonna omavalitsused ja jääma linna- ja alevi-omavalitsused. . .

Kui teie nüüd tahaksite päevakorrale võtta küsimusi, kas ära kaotada meie maakonna omavalitsust ja piirata linnade omavalitsusi ehk koondada ülesandeid rohkem keskvalitsuse kätte, siis oleks niisugusel ettepanekul ja kavatsusel kahtlemata palju rohkem kõlapinda olnud 7 a. eest, sest 7 a. jooksul on kõigist neist nooruse ideaalidest hoolimata ja nende puuduste peale vaatamata, millest läbi on pidanud käima meie kohaliku omavalitsuse arenemine esimestel aastatel, üle saadud. On ikka näha tõusvat joont selle poole, et kohalik omavalitsus võimalust mööda arenedes rohkem ja rohkem kohaneb rahva hingeelu kui ka elunõuete tundmisest. See peaks ära määrama need arenemise jooned. Kahtlemata tuleb sellest kinni pidada, et kohalik omavalitsus oma korraldusi alal hoiaks, niihästi algrakukesed, vallaomavalitsusest alates, kuni linna- ja maakonnaomavalitsuseni. . .“

Tõesti, maaomavalitsused oma kahe-teistkümnendaastase tegevusaja jooksul on näidanud, et nende olemasolu on õigustatud, nad on suutnud maa heaolu korralduseks palju korda saata niihästi rahvamajanduslikult kui ka hariduslikult, hoolimata sellest, et omavalitsuste seaduse puudumisel keskvalitsus on hakanud valitsemise aparati teises suunas välja arendama — valitsema ametnikkude ja eriasutuste kaudu, kusjuures tendents nähtavale tuleb, — omavalitsuste võimupiire äärmise võimaluseni kärpida.

Omavalitsuste maksuseaduse puudumisel subsideeritakse maaomavalitsusi keskvalitsuse toetustega, sellepärast siis ka tuldakse välja sarnaste väidetega, nagu Maksudevalitsuse direktori H. Kukke ettekanne Majandusministrile, milles puudub igasugune kalkulasioon, opereeritakse vaid ainult üldlausetega.

Kas on maavalitsuste administratiiv- osakondade kulud suuremad kui Vene valitsuse ajal?

Vene ajal oli Eesti kubermangus ja Liivi kubermangu Eesti osas 17 talurahvasjade komissari, kes said igaiüks aastapalka 2000 kuldrubla + sõiduraha 350 rubla + kantseleikulud 500 rbl., kokku 2850 rubla. Võttes see summa 17-kordselt, saame kogusummas 48.450 rubla, ehk Eesti kroonides (1 rbl. = 2kr.) 96.900 krooni.

Eestis on 11 maavalitsust, sellega 11 administratiivosakonda, ehk end. talurahvasjade komissaride ülesannete täitjat, kes teostavad järelevalvet 378 valla- ja 14 alevivalitsuse üle. Administratiivosakonnad, ühes revideerimise kuludega, on maksma läinud 11 maavalitsuse liikme ja 14 ametnikuga 1929/30 aastal 46.184 kr., kusjuures osa ametnikka on pidanud ka teiste osakondade töid tegema, sellega võrreldes Vene ajaga üle poole odavam.

Selle summaga on revideeritud 392 valla-alevivalitsust, igaihte vähemalt kord aastas, s. o. 392 päeva. On vastu võetud ja välja saadetud (andmed 1925 a. kohta) 51.711 kirja, läbivaadatud 29.902 volikogu otsust, 14.112 aruannet ja eelarvet; seatud kokku ülemaakondlised aruanded valdade (alevite) aruannete ja eelarveliste tulude-kulude kohta, igakuulised pensionimaksude, vangide toidukulude aruanded; on administratiivkohtus protesteeritud 974 valla- (alevi-) volikogu otsust; on kinnitatud hulk vakuraamatu lisasid; antud välja hulk jahilube; on korraldatud tulekahjude vastu võitlemist, mobilisatsiooni ja väeteenistuskohustuste täitmise järelevalvet; kaitsevæele korterite ja kütte muretsemist; vangide, küütide ning teiste sunduslike vedude korraldust, valdade piiride korraldust ja uute valdade asutamist; pandud toime vallasekretäride kursusi ja eksame; antud edasi keskvalitsuse korraldused. See töö on tarvitanud 24 inimese tööjõudu.

Peale selle on osakonnajuhatajad pidanud täitma teisi ülesandeid: esimeestena juhtima maavalitsuste üldist tegevust ja võtma osa mitmesugustest komisjonidest ja esindustest (5), juhatama teisi osakondi (6) jne.

Kui koondame need tööd Kohtu- ja Siseministeeriumi, siis on kindel, et tema nende ülesannetega praeguste ametnikkude arvu juures hakkama ei saa ja tuleb vähemalt 12 ametnikku, 75-kr. kuutasuga,

juure palgata, kes maksma läheks 10.800 krooni aastas.

1919 või 1920 a., kui järelevalve teostamise kord ei olnud veel kindlaks määratud ja vallavalitsused hakkasid volikogu otsustest ärakirju ja kõiki aruandeid siseministeeriumi saatma, uppus see paberite virna alla ära, ning selle tagajärjel oldi sunnitud välja andma 1920 a. ajutine omavalitsuste järelevalve seadus.

Praegu sõidavad revideerimistele harilikult kaks kõrgemat Kohtu-siseministeeriumi ametnikku, kes, väljaarvatud pühapäevad, vähemalt 300 päeva vahetpidamata sõitudel viibima, mis aga täiesti võimatu on, sest on ju peale revideerimiste tarvis aktid kokku seada, ministeeriumile ettekanded valmistada, puuduste kõrvaldamiseks korraldused teha, nende täitmise järgi valvata jne., nii et umbes pool aega, s. o. 150 päeva tuleks revideerimisteks kulutada. Paljuis valdades tuleb kaks-kolm korda käia, arvame kohalesõidu aja juurde, selleks poole osa valdasid võttes, saame kokku 980 päeva, sellega läheks 392 valla- ja alevivalitsuse revideerimiseks, võttes ühe revidendi peale 120 päeva, juba 8 revidenti à 2880 kr. palka aastas, kokku 23.040 kr.

Nende revidentide päevarahad 980 päeva eest maksavad 4410 kr., sõidukulud raudteel (võtan näit. Tartu lähtekohaks) tõuseks 4344 kroonile, sõit maal 69 vallas (alevis) teeks välja 1300 kilomeetrit, posthobuste taksi järgi 18 snt. kilomeeter, läheks maksma 234 kr. Tartumaa valdade ja alevite arv teeb välja $\frac{1}{6}$ osa riigi valdade arvust, selle järgi sõidukulu terves riigis 1404 kr.

Sellega kulude kogusumma 43.998 kr., umbkaudu sama summa, mis praegugi järelevalve teostamine maavalitsuste kaudu maksab.

Pealegi on keskvalitsuse ametnikud rahvast kaugel, ei tunne elanikkude nõudeid ja tarvidusi nii lähedalt, nagu kohapealsed tegelased, kes nendega alalises kokkupuutumises ja suusõnal võivad asju lahendada ja selgitada. Elanikkel tuleks hakata oma palveid saatma Tallinna ja nende peale vastuste mittesaamisel sinna sõite tegema. Kui palju tuli ja kulusid see kodanikkudele teeb, ei ärvesta ettepaneku tegijad. Meil aga on väga hästi teada olukord, milline valitses siis, kui kodanikkudel tuli maakorralduste pärast Tallinna sõita ja päevade kaupa ministeeriumeid mööda rännata, et oma kirjalikkudele pal-

vetele suusõnalisi selgitusi saada. Lähed koju tagasi, ootad palve peale vastust, ei tule ega tule, muud kui sõida tagasi, kanna uuesti kulu ja näe vaeva. Mis läheb see maksma Saare, Võru, Petseri ja t. kaugemate maanurkade elanikkudele.

Juba elanikkude huvide seisukohalt pole võimalik maavalitsusi kaotada ja nende ülesandeid keskvalitsuse kätte koondada.

Kui kaotame maavalitsused ja paneme järelevalve teostajateks kohale Kohtusiseministeeriumi esindajad (komissarid), siis ei väheneks kulud võrreldes praeguste administratiivosakondade kuludega sugugi, sest tuleb ametisse panna sama arv ametnikke oma kantseleidega, s. o. vähemalt igasse maakonda üks juhataja ja ametnik, suurematesse maakondadesse aga paar ametnikku.

Kui kaotaksime maavalitsused ja kutuksime ellu vahepealsed asutised — kihelkonnaavalitsused 6000—10000 elanikuga mitme valla kokkuliitmise teel, mis oleme siis kätte saanud?

Esiteks on see kavatsus, hulk valdu kokku liita, raskesti läbiviidav. Minge vähema valla tegelaste juurde ja puudutage ainult teise vallaga liitmise küsimust, siis olete nende enesetunnet kõige õrnamast küljest puudutanud. Ka kõige vähem vald ei taha teisega ühendamisest teadagi. Ta oleks valmis kõige suuremaid raskusi kandma, kui aga tema iseseisvus alles jääks. Ei ole ka mõtet hakata kaotama niisuguseid 1200—1500 elanikuga valdu, kus valla- ja koolimajad täiesti korras, tarvitavad mõne aasta tagant ainult vähemaid remonte, maksud on võrdlemisi vähemad kui suurtes valdades, nendes on asjaajamine kiirem, pealegi on nad elanikkudele kättesaadavamad.

Teiseks osutub suurte valdade, kihelkonnaavalitsuste, asutamine juba sellepärast võimatuks, et need jäävad elanikkudele raskesti kättesaadavaiks ja ei suuda neid ülesandeid täita, mis maavalitsused täidavad igasuguste kodude, haigemajade, kutsekoolide, eriteadlaste jne. ülespidamise alal. Tuleks luua selleks sihtasutusi, mis aga raskeks läheb ja milliste korraldamine suuremaid kulusid nõuab, kui praegu see maavalitsustel maksab. Need omavalitsused tarvitaks rohkearvuliselt kõrgepalgalist ametnikkonda, kes alaliselt peaks paigal viibima, nagu praegu maavalitsuste liikmed, ja ei saaks nii, nagu praegu vallavalitsuste liikmed, nädalas kaks-kolm korda vallamajas käia.

Selle tagajärjel oleme 11 maavalitsuse asemel ellu kutsunud 105 vähemat valitsuseüksust ja kodanikkudele ning riigile hoopis suuremad kulud peale pannud.

Praegustes vallavalitsustes on ametis vallavanemad kahe abiga ja ühe sekretäri või sekretäri ja abiga. Vallavanem ja abi ametid loetakse praegu kõrvalametiteks ja on väiksepalgalised. Suurte, kihelkonnaavalitsuste asutamisel tõusevad ametnikkude palgad mitmekordseks, pealegi tuleks luua igasse endisesse valda kogukonnaavalitsused, nagu Venemaa valdades olid külavalitsused, oma kantseleidega, kes toimetaks kohal lihtsamaid asju. Need asutused aga lähevad oma personaaliga kalliks maksma. Tulevad ametisse panna sekretärid, kantseleiametnikud, raamatupidajad, kassahoidjad, osakondade juhid, eriteadlased jne.

Omas ettekandes Majandusministrile toonitab maksudevalitsuse direktor H. Kukk muu hulgas, et maavalitsuste kaotamisel kaoks kulu riigi- ja volikogude valimisel kolmel korral. Siin on aga äranustatud asjaolu, et maavolikogude valimised sünnivad Kohtu- ja siseministri 24. septembri 1929 a. määruse järgi ühel ajal vallavolikogude valimisega.

Ajaloolisest vaatevinklist välja minnes leiame ka tuge teoreetilises aluses seks, et jätta järelevalve valdade üle maavalitsuste kätte. On ju nii, et praegu üldiselt arvatakse, järelevalve kuulub riigile. Peame aga panema tähele, et meie põhisead. järgi on omavalitsused praegu kohaliku valitsemise organid. Vahe riigi ja omavalitsuse vahel seisab selles, et riigi asemel on teine poliitiline üksus, s. o. valitsemist teostatakse detsentralratsiooni alusel kohaliku rahva esindajate kaudu. Omavalitsused täidavad samu avalikõiguslikke, riiklikke ülesandeid. On see nii, siis pole selles midagi erilist, et suurem omavalitsus teostab järelevalvet vähema üle, on nad ju iseloomult ühed ja samad.

Kokkuvõttes peab tähendama:

I. Järelevalve teostamine kesvalitsuse kaudu osutub täiesti võimatuks põhjusil: 1) Kohtu ja siseministeeriumi praeguse ametnikkude koosseisu juures sellega hakkama ei saa, tuleb ametisse palgata hulk ametnikke ja revidente, kelle ülespidamine sama palju maksma läheb, kui praegu maavalitsuste juures, ehk veel palju kallimaks; 2) järelevalve teostamine riigi ühelt servalt osutub läbiviimatuks tehniliselt; 3) keskvalitsuse ametnikud ei

puutu elanikkudega maa kauguse pärast kokku, ei tunne nende nõudeid ja tarvidusi nii lähedalt, nagu kohapealsed, rahva hulgast valitud tegelased, kes kohal suusõnaliste juhatustega võivad asju lahendada; 4) järelevalve teostamise koondamine ministeeriumi juurde paneb elanikkudele peale raske koorma suurte sõidukulude ja ajaviite näol, eriti kaugematest riigi piiridest.

II. Järelevalve teostajateks maakondadesse eriliste ministeeriumide esindajate (komissaride) määramine pole otstarbekohane sellepärast, et tuleks ametisse panna kõrgepalgalised ametnikud oma kantseleidega, millised samapalju maksmatähelepanu lähevad, nagu praegu maavalitsuste administratiivosakonnad.

III. Järelevalve teostajatena vallaomavalitsuste üle peavad maavalitsused alles jääma, sest nad on rahvale lähemal, seisavad temaga lähedas ühenduses, nende

tegelased on valitud rahva hulgast, on rohkem valvel tema huvide eest, kui kaugel riigi piiril asuvad linnaametnikud, asjaajamine maavalitsuses on lihtsam, hõlpsam ja odavam.

IV. Maavalitsuse administratiivosakonnade ülesannetest ei ole midagi valla- ja aleviomavalitsustele ning keskvalitsusele ära anda, küll aga võib neile veel ülesandeid juurde lisada. Näiteks tuleks kaotada kord, kus keskvalitsuse ametnikud, maksuinspektorid, paralleelselt maavalitsuse esindajaga revideerivad kinnisvara- ja tulumaksude asjaajamist; postiametnikud revideerivad postiagentuuride asjaajamist; kaitseväeringkonna ülemad revideerivad mobilisatsiooni ala.

Selle korra kaotamisel ja maavalitsustele revideerimise õiguse jätmine võimaldaks riigile suurt kokkuhoidu sõidu- ja päevarahade näol.

Hoolekande kohustus hoolekande seaduse põhjal.

Vann. adv. Marta Kurfeldt.

Riigikogu poolt 19. juunil 1925. a. vastu võetud Hoolekande seadus paneb hoolekande korraldamise selle valla-, alevi- või linnaomavalitsuse peale, kelle piirkonnas abitarvitaja viibib (§§ 2 ja 20). Annab aga õiguse kantud kulused tagasi nõuda mõnelt riigi- või omavalitsuse asutselt, kes hoolekande seaduse järgi kohustatud abi andma (§§ 20, 21, 23, 90).

Kulude tagasinõudmisel tekivad omavalitsuste ja riigi, samuti üksikute omavalitsusasutuste vahel lahkarvamised hoolekande kulude kandmise kohustuse aluse kohta. Neid lahkarvamisi tuleb lahendada kohtutel administratiiv korras, kusjuures kerkivad üles küsimused, mis osutuvad sedavõrd raskeiks, et näit. Riigikohus mõneski asjas otsuse kuulutamise on edasi lükanud mitte ühel, vaid kahel ja kolmel tähtajal. Lõputulemusena on aga mõnigi kord saavutatud üksteisele risti vastu käivad seletused ühes ja samas küsimuses.

Selle üle ei ole põhjust imestada. Hoolekande seadus on rajatud täiesti uutele põhimõtetele. Veneaegsest ühiskondlise hoolekande seadusest (V. S. K. XIII k.), mis tundis omavalitsustest ainult linna-

ja vallaomavalitsusi, on ainult peat. VIII uude seadusse ülevõetud (Hoolekanne õnnetujuhtum. puhul — §§ 129—136), nii et kogemusi, endistest aegadest teistes osades ei saa aluseks võtta. Teiselt poolt ei ole aga ka tervikuna aluseks võetud ühtegi välisriigi seadust, mis võimaluse annaks käsitada nende seaduste motiive, samuti seletusi põhimõteteliste küsimuste kohta välismaa kohtute poolt. Ka ei ole üksikud §-id puhtal kujul ülevõetud, vaid neid on püütud kokkukõlla viia meie oludega, meil maksvate seadustega. Tagajärjel on aga mõnigi küsimus segaseks jäänud. Materjaalidest, mida Hoolekande seaduse eelnõu kokkuseadmisel aluseks on võetud, nimetab eelnõu seletuskiri järgmisi: Soome vaeste eest hoolekandmise seadus 1. juunist 1922. a., Saksa noorte eest hoolekandmise seadus (Reichs Jugendwohlfahrtsgesetz) 1921. a., Taani noorte eest hoolekande seaduse eelnõu, Saksen-Weimari korraldus laste eest hoolekande kohta (Verordnung über das Pflegekinderwesen im Sachsen-Weimar-Eisenach) 1. oktoobrist 1920. a., Preisvigaste eest hoolekande seadus 6. maist 1920. a (Krüppelfürsorgegesetz). Hoolekande inspeksioon on korraldatud Ing-

lismaa ja Soome eeskujul, töomajadesse puutuvate määruste aluseks on võetud Saksamaal valitsev kord, vanadekodude kohta käivad määrused on Soome ja Taani vanadekodudes valitseva korra järgi kokkuseatud.

Käesoleva referaadi ülesandeks oleks kindlaksmäärata mõned sihtjooned orienteerumiseks hoolekande kohustust lahendavate §§ rägastikus.

Pealiskaudselt vaadates näib hoolekande kohustuse küsimus päris lihtne ja selge olevat. Selle määravad ära H. S. §§ 19 ja 90. Hoolekandelist abi on kohustatud andma valla-, alevi- ja linnaomavalitsused. Ainult juhtudel, mis seaduses eriti loetletud, annab abi maaomavalitsus, samuti riik.

Alaline elukoht abitarvitamise ajal määrab kohustatud omavalitsuse ainult V peatükis ettenähtud juhtudel: ajutiselt töövõimete, haigete ravitsemisel ja nende ning vangistatud isikute perekondade eest hoolekandmisel. Kõikidel teistel juhtudel käsitatakse § 19 kindlaksmääratud aluseid.

Seaduseelnõu seletuskirja järgi on siin alaline elukoht aluseks võetud põhjendusega, et peatükk V ettenähtud juhud: haigused jne. juhuslikel, ootamata või vahid tekkida ja sellepärast karta ei ole, et haiged koonduma hakkaksid ühe omavalitsuse piirkonda, nii kui see alalise abisaamise puhul teistel juhtudel võiks ette tulla. Selle tõttu ei ole karta, et üksikud omavalitsused ülearu koormatud võiksid saada ravitsuskulude tasumisega. Peale selle on see abitarvitajate liik kohustatud kulud äratasuma H. S. § 94 ettenähtud korras.

H. S. § 94 kohta on Riigikohus seletanud (Tallinna linnavalitsuse kaebuse asjas Roela vallavalitsuse vastu Amalie Hinti ravitsuskulude tasumise pärast — toim. Nr. 975/26. a.), et ravitsuskulusid vastu vaieldemata korras sissenõuda saab ainult maksukohuslikult isikult, mitte aga omavalitsuselt. Viimase vahekorda sissenõudva asutusega ei saa hinnata kui maksualuse vahekorda ja vaielused tulevad lahendada adm. kohtu korras.

Sealjuures on omavalitsuse asutused, kes ravitsuskulud kannud, õigus adm. kohtu korras taotleda nende tasumist kohustatud omavalitsuse poolt, hoolimata sellest, et kaevatu omavalitsuse keeldumisest tasuda kulud on möödunud roh-

kem kui 1 kuu. (Riigikohtu adm. osakonna otsus 7./18. dets. 1926. a. — toim. Nr. 1148/26). Oma otsuse põhjendab Riigikohus väitele, et ühe omavalitsuse äraütlevat otsust säärasel korral ei tule hinnata kui tema võimupiiri antud administratiiv asja otsustamist, vaid kui lihtsat vastuvaielust teise omavalitsuse otsuse vastu, mis tema arvates põhjendamat.

Mida alaliseks elukohaks lugeda tuleb, on B. E. S. kindlaks määratud. Tegelikus elus tuleb aga sagedasti juhtumisi ette, kus töölised tööd otsides sagedasti elukohta vahetavad. Ühel sarnasel juhul asus Rakvere-Paide Rahukogu seisukohale, et abitarvitajal, kes viimaste 3 aasta jooksul sagedasti oma elukohta vahetanud, üldse alalist elukohta pole olnud. Riigikohus ei ühinenud selle seisukohaga, kuna B. E. S. § 3074 ettenähtud tingimused (ilma tööta ümberhulkumine jne.) puudusid, leidis aga, et elukutselise töölise elukoht on seal, kus tema tööd otsides viibib, kui ta endise elukoha mahajätnud. (Riigikohtu adm. osak. toim. 647/1929 — Johannes Kulbergi ravitsuskulude tas. asjas.)

Vaieldav oli küsimus, kas vangistatud isikute perekondadele (§ 96) antakse abi § 19 või § 90 ettenähtud alustel, sest § 96 oli öeldud: „abi antakse üldistel alustel“. Üldised alused on aga ettenähtud § 19. Riigikohus asus seisukohale, et vangistatud isikute perekondadele antud abi on kohustatud tasuma § 90 ettenähtud omavalitsused abisaaja alalise elukoha järgi (Adm. osak. toim. Nr. 992/29). Lähemalt Riigikohus oma seisukohta ei põhjenda. Seaduseelnõu seletuskirja järgi on Riigikohtu seisukoht õige, sest seletuskirjas öeldakse: „Ühesugustel alustel haigete perekondadega, saavad toetust ka vangistatud isikute perekonnad, sest et ka siin perekonna raske majandusline seisukord mõõduandev.“ Seaduse tekst on aga motiividega vastolus ja sarnasel korral tuleb arvestada seaduse tekstiga, nii kui Riigikohus seda teistel juhtudel ka teinud on. § 96 tähendatud vangistatud isikute perekondadele antud toetust ei saa tagasi nõuda, sest § 94 võimaldab ainult § 90 tähendatud isikutele ja nende perekondadele laenuna antud toetust tagasi nõuda. §§ 90—95 on võetud Soome seadusest, § 96 allikad seaduseelnõu seletuskirjast ei selgu. Kui oleks tahetud väljendada § 96 seda, mis

seletuskirjas öeldud, siis oleks sõnad: „üldistel alustel“ tulnud asendada: „ühesugustel alustel § 90 ettenähtud isikutega“. Vaielusi selle küsimuse kohta tekib aga võrdlemisi üksikutel juhtumistel.

Vaieldav on küsimus, kas Hool. s. § 90 saab kohaldada arstiabi andmisel lastele. Minu arvates võib lastele arstiabi andmine sündida kas Hool. sead. § 74 põhjal, kui see sünnib Hoolekande nõukogu poolt väljatöötatud määruste järgi, ehk siis üldistel alustel (§ 19), mitte kunagi aga § 90 põhjal, sest viimane § kõneleb arstiabi andmisest isikutele, kes ajutiselt kaotanud oma töövõime. Lapse töövõime kaotusest ei saa juttu olla, sest tema on ilma selletagi tööjõuetu. Peale selle räägitakse § 92 haige isiku perekonnast ja viimasele abiandmisest. Lapsel ei saa olla perekonda, küll võib tema aga ise kuuluda perekonda. Edasi ei saaks laste kohta kohaldada § 94, mis kõneleb abiandmisest laenuna ja selle tagasinõudmisest. Hool. sead. § 40 järgi ei saa üheltki lapselt tagasi nõuda tema hoolekande kulusid enne ega pärast ta täisealiseks saamist. Tagasi võib neid kulusid nõuda ainult § 25 korras isikutelt, kes kohustatud last ülalpidama.

Riigikohus on aga asunud vastupidisele seisukohale Lucie Sotniku ravitsuskulude asjas (Adm. osak. toim. 521/28. a.), seletades, et Hool. sead. § 90 on ettenähtud erikord kulude tasumiseks, mispärast ei või kasutada H. S. § 19 ettenähtud korda. Nähtavasti ei ole Riigikohus arvesse võtnud, et tegemist on lapse ravitsuskuludega, olgu küll, et toimetusest see selguma pidi. Teisiti ei saa Riigikohtu seisukohta seletada. Täisealiste ravitsuskulude kohta ei ole kahtlust, et need § 90 alla kuuluvad ja nende kohta § 19 ettenähtud korda ei saa tarvitada.

99 juhtumisel asja seast tuleb hoolt kandma kohustatud asutuse kindlaksmääramisel tarvitada H. S. § 19-at, mille esimene lõige otsustandva tähendusega. Kogu peatükk II, seal hulgas ka § 19, on võetud Soome seadusest.

Soomes saab abisaamise õiguslikeks isik seal kogukonnas, kus tema viimati vähemalt ühe aasta vahetpidamata ilma ühiskondlist abi tarvitamata elanud. Meil on juurde lisatud tingimine, mille järgi arvesse võetakse ainult elamine viimaste kolme aasta jooksul, põhjendusega, et vastasel korral tuleks otsimisega mõnikord liiga kaugele, võib olla kümnekond aastaid tagasi minna, mis raskusi sünnitaks.

Mitmesugustest alustest on peatuma jäänud Soomes aluseks võetud kindlaksmääramise viisile järgmistel põhjustel: Hingekirjas olemist ei saa aluseks võtta, kuna see meil puudub 1917. a. saati. Kohustada kulud kanda sellel omavalitsusel, kelle piirides abitarvitaja elab, ei leitud otstarbekohane. Arvati, et hoolekande teostamine selle viisi juures koormavaks võib osutuda neile omavalitsustele, kes hoolekannet enam-vähem korralikult teostavad. Niisuguste omavalitsuste piirkonda koguks abitarvitajad kokku, nagu seda meil üksikutes kohtades näha võib. And aga omavalitsustele, Inglismaa eeskujul, õigus teatava aja jooksul oma piiridest sinna tulnud isikud välja saata, arvati vastolus olevat põhiseaduses kindlustatud liikumise vabadusega.

Neil motiividel kujundati H. S. § 19 esimeie lõige järgmiselt: „Iga hoolekannet tarvitav isik saab, väljaarvatud seaduses eriti nähtud juhud, abi sellele valla-, alevi- või linnaomavalitsuse asutuselt, kelle piirides ta alalist hoolekannet tarvitamata viimase kolme aasta jooksul viimati vähemalt ühe aasta alaliselt elanud.“

Selles väljendatud põhimõte iseenesest on selge ja lahkarvamisi pole tekitanud. Lahkarvamised tekivad alles erandite juures, mis teistes H. S. §§-ides ettenähtud.

§ 19 teine lõige lahendab küsimuse neil juhtudel, kui abitarvitaja viimaste kolme aasta jooksul sedavõrd sagedasti oma elukohta vahetanud, et ta üht aastat vahetpidamata ühegi omavalitsuse piirkonnas pole viibinud. Niisugusel juhul saab ta abi sellelt omavalitsuselt, kelle piirkonnas ta viimaste kolme aasta jooksul ilma abitarvitamata kõige kauem elanud.

Ka siin ei ole lahkarvamisi, olgu küll et mõned omavalitsused esimest lõiget üldse arvesse ei taha võtta ja küsimuse otsustavad ainult selle järgi, kus abitarvitaja viimaste kolme aasta jooksul kõige kauem elanud. See on aga ainult seaduse pealiskaudselt lugemise tagajärg.

Samuti ei ole mingisugust kahtlust tekitanud § 19 kolmas lõige, mille järgi välismaalt kodumaale asunud puudustkannatavad Eesti kodanikud, kui nad tarvitavad hoolekannet enne, kui kolm aastat möödunud nende kodumaale jõudmisest, saavad abi sellelt omavalitsuselt, kelle piirkonda nad kodumaale asudes kuuluvad.

Lõpuks määrab neljas lõige, et naine,

kes mehega ühes elab, on õigustatud abi saama sellelt omavalitsuselt, kellelt abi saama õigustatud oleks mees, lapsed — sellelt, kellelt abi saama õigustatud oleks see vanematest, kelle juures laps on või oli.

Maakonna omavalitsuste kohustustest ei kõnele § 19 üldse. Küll võib aga üksikutel juhtumistel (näit. Hool. Sead. § 74 ettenähtud toetuse andmisel puudustkannatavaile perekondadele laste ülalpidamiseks ja haiguse korral ravitsemiseks) vaielus tekkida kahe maakonna omavalitsuse vahel, kelle piirkondades abitarvitaja viimaste kolme aasta jooksul elanud. Kuna teist alust sarnaste vaieluste lahendamiseks seaduses ette pole nähtud, tuleb sama korda, mis § 19 valla-, alevi- või linnaomavalitsuste kohta maksma pandud, tarvitada ka maaomavalitsuste suhtes. Selles osas on seaduses auk, kuid praksis on küsimuse lahendanud.

Erandid üldisest korrast:

A) Riigil lasuvad hoolekande kohustused.

Hoolekanne väljamaalaste eest, samuti kodakondsuseta isikute eest.

Kodakondsuseta isikud saavad toetust ühesugustel alustel Eesti kodanikkudega. Välismaalastest aga ainult need, kelle kodumaa riigiga vastav leping sõlmitud, või kelle koduriigis puudustkannatavad Eesti kodanikud on üheõiguslised vastava riigi kodanikkudega hoolekande asjas ja saavad toetust mitte vähemal määral kui Eesti vabariigis. Eelpooltähendatud isikutele toetuseks antud summad tasub omavalitsustele Hariduse- ja sotsiaalministeerium (H. S. § 4). (Adm. osak. toim. 194/27 Osip Deiko asj.). Hoolekanne Eesti kodanikkude eest välismaal: sünnib E. V. kohaliku esituse kaudu hariduse- ja sotsiaalministeeriumi poolt (H. S. § 5).

Laste ja alaealiste eest hoolekande alal:

Rinnalaste eest hoolekande otstarbel avatakse hariduse- ja sotsiaalministeeriumi poolt riigi kulul rinnalaste- ja emadekodud leitud, mahajäetud ja puudustkannatavate rinnalaste jaoks. Lapsed ei jäe neisse kodudesse kauemaks kui 3 a. vanuseks saamiseni (H. S. §§ 45 ja 50 teine lõige).

Samuti peab hariduse- ja sotsiaalminis-

teerium üleval lastekodud hoolekande alla kuuluvate sõdurite ja riigiteenijate laste, samuti mahajäetud laste või ilma alalise elukohata vanemate laste jaoks (H. S. § 52 teine lõige). Üldiselt on lastekodude avamine (H. S. § 63) ja neis kodudes laste ülevalpidamise kulud linna või maakonna omavalitsuste kanda (H. S. § 51 esim. lõige). Erilised lastekodud laste jaoks, keda teistes lastekodudes ega perekondades pida ei või, eriti halbade eluviiside või külgehakkavate haiguste pärast, asutab aga hariduse- ja sotsiaalministeerium (H. S. § 51 teine lõige).

Vigaste ja kurikalduvustega laste, pimedate, kurttummade ja nõrgamõistuslike (idiotide) eest hoolekande alal:

Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi ülesandeks on varjupaikade, töökodude, koolkodude ja ühistöömajade avamine ülaltähendatud isikute eest hoolekandmiseks (H. S. § 75).

H. S. § 75 puhul tekkis vaielus Tallinna linnavalitsuse ja ministeeriumi vahel selle kohta, kas ka lahtine hoolekanne nõrgamõistuslike ja teiste § 75 loetletud isikute eest peab riigi kulul sündima. Riigikohus asus selles asjas eitavale seisukohale (Adm. osak. toimetus Nr. 1228 — 1926. a. Alide Venikase hoolekande asjas). Ainult koolkodudest lahkuvatele, riigi ülevalpidamisel olnud hoolealustele antakse § 86 põhjal ühekordset abi väljaspoole, seaduses ülesloetud asjade näol. Lahtise hoolekande kulud peavad kandma omavalitsused.

Sama küsimus kerkis üles Paul Uguri kaebuse asjas tema kurttummade ja nõrgamõistuslike 3 lapse varjupaika paigutamise keeldumise pärast (Adm. osak. toim. Nr. 800/1927. a.), kus Riigikohus kaebuse tagajärjeta jättis põhjusel, et Hool. Sead. § 210 p. 3 järgi hoolekande asutused ellukutsutakse 10 a. jooksul, arvates 1. jaan. 1926. a. Praegu ei ole vastavad varjupaigad veel ellukutsutud ja selletõttu puudub ministeeriumil võimalus lapsi varjupaika paigutada.

Keeni vallavalitsuse kaebuse asjas Juuli Künnapuu hoolekande puhul (Adm. osak. toim. Nr. 567/29) seletas Riigikohus, et seni on pimedatele ja kurttummadele vastav omavalitsus kohustatud abi andma, kuni hoolekande asutused pimedate

ja kurtummade jaoks ellukutsutud. Seadus ei näe ette, et ministeerium kohustatud oleks pimedate ja kurtummade eest hoolekannet teostama väljaspool hoolekande asutusi rahaliste toetuste määramise näol.

Vaimuhaigete ja langetõbiste eest hoolekanne

sünnib Haridus- ja sotsiaalministeeriumi kulul, kui hoolealustel endil ehk nende eest hoolt kandma kohustatud isikutel varandus või sissetulekud puuduvad (H. S. peat. VII, §§ 121—128).

Õnnetujuhtumiste puhul (H. S. VIII peat.) hoolekande alal on Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi ülesandeks elamiseks või töötamiseks hädatarvilikuma vallasvara kaotamise korral anda rahalist toetust kõige hädatarvilikumate tööriistade ja elutarvete soetamiseks (H. S. § 130) ja kinnisvara kaotamisel, mis vaesuse tõttu õnnetuste vastu kinnitamata või liig madalalt kinnitatud oli, pikaajalise laenu andmine hoonete ülesehitamiseks (§ 131). Peale selle tasub ministeerium omavalitsustele looduslikude õnnetuste ja õnnetujuhtumuste juures vigastatud puudustkannatajate arstiabi ja ravitsuse kulud (§ 132).

VIII peatüki puhul on kerkinud üles küsimus, kas tööta olek tuleb ka lugeda selles peatükis ettenähtud õnnetujuhtumiseks. Selles küsimuses on kaks üksteisele vastukäivat Riigikohtu seletust: Marie Kokuta hoolekande kulude asjas (Adm. osak. toim. Nr. 228/28. a.) seletab Riigikohus järgmist: On selge, et tööline, kes ehk terve, aga tööpuuduse pärast viletsasse seisukorda satub ja elu ülalpidamise võimaluse kaotab, hoolekannet tarvitab. Vaadeldes hoolekande seaduse üksikuid määrusi, sihiga väljaselgitada, missuguse seal ülesloetud abitarvitaja liiki niisugused abitarvitajad terved töölisel mahutada tuleb, peab tunnistama, et niisugused viia tuleb VIII peatüki alla, mis räägib hoolekandest õnnetujuhtumuste puhul. Tööpuuduse peale võib õigusega kui õnnetujuhtumuse peale vaadata ja § 130 tarvitatud sõnad „muude õnnetuste läbi kannatajad“ lubavad tähendatud liiki abitarvitajaid nende hulka arvata. Niisuguste isikute eest peavad hoolitsema, nagu see selgub §§ 129—136, kohalikud omavalitsused, ilma et neil õigus oleks tarvitatud kulusid tagasi nõuda omavalitsuselt, keda muil juhtumusil Hool. sead. § 19 aluse

kindlakstehtava abitarvitaja alalise elukoha järele selleks oleks võinud sundida. Kulud, mis omavalitsustel sellest tekivad, tasub neile Töö- ja hoolekandeministeerium, kellele eelarves tööpuuduse vastu võitlemiseks eriti summad määratakse.

Lidia Nõmme hoolekande kulude asjas (Adm. osak. toim. Nr. 388/30) seletab aga Riigikohus, et tööta olek ei ole iseenesest õnnetujuhus, vaid võib tekkida ka selle tõttu, et inimene ei taha tööd teha. Samuti on adm. toim. Nr. 852/29 (V. „õigus“ Nr. 1 — 1930) Riigikohus seletanud, et puudustkannatamist tööta oleku tõttu ei saa iseenesest lugeda looduslikuks õnnetuseks, mis ettenähtud Hool. sead. VIII peatükis ja seepärast ei ole alust selle peatüki alusel abi korraldada, kuid abiandmist võib korraldada puudusekannatajate suhtes üldisel alusel Hool. sead. §§ 19, 20 ja 21 põhjal.

Lõpuks peab riik üleval töömaja (H. sead. § 164).

B) Maaomavalitsustel lasuvad hoolekande kohustused.

Hoolekanne laste eest. (Hoolek. sead. peat. III.)

Linn on iseseisev omavalitsuse üksus ja linnades hoolekande korraldamisel sarnaseid arusaamatusi ei teki, kui seda maal ette tuleb. Maakond koosneb valdadest ja alevitest ja kohustused, mida linnades linnaomavalitsused üksinda kannavad, jagunevad maal ühelt poolt valdade ja alevite, teiselt poolt maavalitsuste vahel. Kõige suuremaid lahkarvamisi tekitavad küsimused, mis seotud laste eest hoolekandmisega. Sellel alal on maavalitsuste ülesanded loetletud Hool. sead. III peatükis. Maakonna omavalitsus on kohustatud: a) andma lapsi perekondadesse kasvatada või avada nende jaoks lastekodud (§ 63). Kulude kandmise kohustus on siin erinev § 19 ettenähtud üldisest korrast. Nimelt määrab § 51, et lastekodudesse või perekondadesse kasvatada antud laste eest hoolekandmise kulud selle maakonna omavalitsuse kanda, kelle piirkonnas lapse ema, või kui laps isa juures elas, siis isa hoolekande alla võtmise ajal alaliselt elab (Analoog. § 90). Vanemate surma korral kannab kulud see maakonna omavalitsus, kelle piirkonnas elas viimati see vanemaist, kelle juures laps oli. (Riigikohtu adm. osak. toim. Nr. 737/28 — Ida Kotsari asjas.)

Samas asjas on aga Riigikohus seletanud, et Hool. sead. § 51 võib käsitada ainult juhtudel, kus lapsed on antud perekonda ehk lastekodudesse kasvatada III peat. ettenähtud korras (perekonda kasvatamisele andmisel kirjalik leping § 58 põhjal nõuetav jne.). Antakse aga lapsele abi iseseisvalt, tuleb hoolekande kulude kandmise küsimust otsustada Hoolek. sead. § 19, mitte aga 51 alusel.

Sellele seisukohale on Riigikohus asunud järjekindlalt terves reas asjades. Eriti võiks nimetada otsust Edgar Huusmanni hoolekande kulude asjas (Adm. osak. toim. 720/28), kus tegemist oli vanaemale tema surnud tütre väljaspool abielu sündinud poja ülespidamiseks antud toetusega. Ka selles asjas leidis Riigikohus, et käsitada tuleb Hool. sead. § 19.

See seisukoht paistab ka õige olevat.

Teises küsimuses ei ole aga asi mitte nii selge. Hool. sead. § 74 järgi on toetuseandmine puudustkannatavatele perekondadele laste ülalpidamiseks ja haiguse korral ravitsemiseks hoolekande nõukogu poolt väljatöötatud määruste järgi maakonna-, linna- ja alevivalitsuste ülesanne (vallaomavalitsused on sellest kohustusest vabad). Need määrused võeti Hoolekande nõukogu poolt vastu alles 25. aprillil 1929. a. ja teatati omavalitsustele ringkirjaga 4. maist 1929. a. Nr. 1943.

Ühes Tallinna linnavalitsuse volitusel minu poolt alustatud administratiiv asjas (kaebus Keila vallavalitsuse otsuse peale 13. maist 1927. a. Ida Tohverilapse hoolekande kulude tasumisest keeldumise peale), asusin seisukohale, et Hoolekande seaduse § 74 ei saa käsitada enne, kui Hoolekande nõukogu poolt vastavad määrused väljaantud. Riigikohus asus aga vastupidisele seisukohale ja seletas (Adm. toim. 211/28): H. Sead. § 74 järgi on toetuse andmine puudustkannatavaile perekondadele laste ülalpidamiseks maakonna-, linna- ja alevivalitsuste, mitte aga vallavalitsuste ülesanne. Ei ole mingit tähtsust sel asjaolul, et senini ei ole tähendatud toetuse andmise kohta Hoolekande nõukogu poolt vastavaid määrusi väljaantud, kuna igal juhtumisel, vaatamata selle peale, kas tähendatud määrused on väljaantud või mitte, erandina Hool. sead. § 18 ettenähtud üldisest abiandmise kohustusest ei lasu Hool. sead. § 74 järele vallavalitsuse peal toetuse andmine puudustkannatavaile perekondadele

laste ülalpidamiseks ja haiguse korral ravitsemiseks.

Hiljem asus aga Riigikohus risti vastupidisele seisukohale. Eriti selgelt on väljendanud vastupidine seisukoht Erich Sokki ravitsuskulude asjas (Adm. osak. toim. 550/29. a.), kus Riigikohus seletab: „Kaebaja seletus revisjoni kaebuses, et see asjaolu, et Hoolekande nõukogu poolt väljatöötatud määrused puuduvad, ei vabasta omavalitsusi kohustustest puudustkannatavatele perekondadele laste ülespidamiseks ja haiguse korral ravitsemiseks abi anda tegeliku vajaduse järgi, ei kõiguta Rahukogu kaevatud otsust, sest selle otsuse järgi omavalitsused ei vabane hoolekande kohustusest laste vastu, vaid kohustuste kandmist tuleb ainult määrata § 19, aga mitte § 74 järgi. Rahukogu on õieti seletanud, et § 74 järgi kannavad omavalitsused hoolekande kohustusi, kui hoolekande teostamine sünnib ka Hoolekande seaduse III peatüki nõuete kohaselt. Ei sünni hoolekande teostamine III peatüki määruste järgi, siis tuleb kohaldada § 19, milles äramääratud, missugune omavalitsus üldiselt on kohustatud hoolekannet tarvitavale isikule abi andma.

Viimastes otsustes (Adm. toim. Nr. 334/30 ja 388/30 Preismani ja Nõmme asjus) nõuab Riigikohus kategooriliselt, et omavalitsus sarnasel korral, kui nõuab Hool. sead. § 74 põhjal määratud hoolekande summade tasumist, peab tõendama, et abi on antud § 74 eeskirjade kohaselt. (A l u s: alla 16 a. vanuste laste vaimlist, kehalist või kõlblist arenemist peab ähvardama hädaoht vanemate vaesuse tõttu, väljaarvatud juhud, kus hoolekannet juba korraldatud vastavasse asutusse paigutamise või perekonda kasvatada andmise teel — § 1; m ä ä r a d: 6—24 kroonini kuus, laste arvu ja vanemate tööjõu järele — § 2.)

Arvatavasti jääb see seisukoht kauemaks ajaks püsima.

Kehva tervisega laste jaoks asutavad maavalitsused suvekuudeks maale suvelkoloniid (H. s. § 72).

Hoolekannete puudustkannatavate raukade ja teiste alaliselt töövõimetute eest.

(Hoolek. sead. VI peatükk.)

Maakondades asutavad vanadekodud ja vigastekodud (ehk vastavad eriosakonnad vigastele vanadekodude juures) maavalitsused (§§ 102 ja 104), samuti muretse-

vad neile tarviliku sisseseade ja palkavad tarviliku personaali. Hoolealuste ülevallpidamise kulud tasuvad aga valla- ja alevivalitsused.

H. s. § 102 teine lõige kõneleb ka õppetöökodade asutamisest vigastute jaoks, kellele võimalik on õpetada mingit ametit. Kes aga neid asutama peab, on selgusetu. Seadust tuleb tõlgitseda nii, et õppetöökodad asutatakse ühesugustel alustel vigastekodudega. Nende ülesanded on aga väga sarnased IV peatükis ettenähtud vigaste laste jaoks avatavate töökodade ja koolkodudega, mis ministeeriumi ülesanne.

Hoolekanne õnnetujuhtumuste puhul.

Maakonna-, alevi- ja linnavalitsused hoolitsevad isikute eest, kes õnnetuse läbi kaotanud oma varanduse ja ülespidamise võimalused (Hool. sead. § 129, teine lõige). Vallaomavalitsus on esimese lõike põhjal kohustatud andma esialgset peavarju. Alevivalitsustele on seega suuremad kohustused peale pandud, kui vallaomavalitsustele, kes peale peavarju ka abi peab andma, samuti kui linna- ja maakonna omavalitsused.

Sellega lõpeks riigi- ja omavalitsusastute vahekordade analüüsimine hoolekande kohustuse jagamise suhtes.

Peab tähendama, et täitsa ülearu korraldatakse üksikutes §§ veel § 19 väljendatud üldreeglit. Näit. §§ 42 ja 44 raskejalgsete ja puudustkannatajate emade kohta. § 27 käsitleb eriti matmisekuluid ja kinnitab, et matmisekulud katavad samad asutused, kes oleksid kohustatud maetu (hoolealuse) eest hoolt kandma, s.

o. riik, maa-, linna-, alevi- ehk vallaomavalitsused.

Suuremate vabrikute ja tehaste kohustused hoolekande ala.

Ainukese erandina teeb Hoolekande seadus eraettevõtetele kohustavaks hoolekande § 73 ettenähtud juhtudel, mis nõuab, et suuremate vabrikute ja tehaste juures avatakse hoolekande nõukogu ettepanekul ja Majandusministeeriumi (end. kaubandus-tööstusministeeriumi) nõusolekul lasteaiad ettevõtte kullul, samuti sõimed alla 3-aastastele lastele. Sõimed peavad töökohale sedavõrd ligi olema, et lapsi rinnapiimaga toitvatel emadel võimalik oleks lapsi toitmas käia.

Kokkuvõtte:

Suurem osa hoolekande kuludest on veeretatud omavalitsuste peale. Riik kannab neist ainult ühe osa. Seda põhjendab Hoolekande seaduse eelnõu seletuskiri sellega, et abiandja orgaan peab abisajale lähedal olema, riik aga peab ainult sarnast hoolekannet korraldama, mille teostamine omavalitsustele raskusi sünnitaks, riigi poolt aga otstarbekohasemalt teostav oleks.

Suure ja kuluka ülesande teostamiseks ei ole aga omavalitsustele riigikassa poolt nimetamisväärilisi summe võimaldatud. Omavalitsused on rahaliselt raskes seisukorras vastavate tuluallikate puudumise tõttu. Sellepärast pole imeks panna, et omavalitsuste vanel on tekkinud terve rida kohtuprotsesse, kus väieldakse hoolekande kulude tasumise kohustuse üle.

Kirjatalude varustamisest postimaksvahenditega.

Postivalitsus tegutseb energiliselt postiolude korraldamise suunas, võttes tarvitusele kõik võimalikud abinõud selle ala kättesaadavamaks tegemiseks rahvale. Üheks tähtsamaks uuenduseks on kirjatalude varustamine postmarkidega. See peab teostuma aga vallavalitsuste soovitusel ja vastutusel. Kuid kahjuks Postivalitsuse ettevõtet ei toeta kõik vallad. Seni on antud markide avanssi 247 vallale 1266 kirjatalu varustamiseks. Postivalit-

suse teadaandel pole nimetatud avanssi nõudnud järgmised vallad:

Harjumaal — Alavere, Harku, Kaiu, Kehtna, Keila, Kohila, Kurna, Laitse, Nehatu, Pakri, Peningi, Saku ja Triigi.

Järvemaal — Ambla, Anna, Kapu, Koiigi, Kuksemaa, Käru, Nõmküla, Särevere, Väinjärve, Võhmuta.

Läänemaal — Asuküla, Emmaste, Haimre, Jõgisoo, Kirbla, Kolovere-Kalju,

Massu, Palivere, Sooniste, Velise, Veltsa, Vigala, Võnnu.

Petserimaal — Kulje, Laura.

Pärnumaal — Are, Laatre, Laiksaare, Lelle, Penuja, Pornuse, Uue-Vändra, Uulu, Vana-Vändra, Voltveti.

Saaremaal — Kihelkonna, Leisi, Lüm-mada, Maasi.

Tartumaal — Elistvere, Haaslava, Jõgeva, Kambja, Kirepi, Kodijärve, Krüüdneri, Laiuse, Luke, Palupera, Pilkuse, Puurmanni, Päidla, Ranna, Ropka, Saad-järve, Sootaga, Tähtvere, Vaimastvere, Vana-Kuuste, Vesneri, Vorbuse.

Valgemaal — Helme, Rummuli, Jõge-veste, Kaagjärve, Karula, Keeni, Koor-

küla, Kuigatsi, Laatre, Patküla, Taage-pera, Taheva.

Viljandimaal — Aidu, Imavere, Ku-rista, Pajusi, Päre, Uue-Põltsamaa, Vana-Põltsamaa, Rutikvere, Uue-Suislepa, Tæ-vere, Viljandi, Vana-Võidu, Võisiku.

Virumaal — Auvere-Joala, Avanduse, Erra, Järve, Kütti, Maidla, Pada, Roela, Tudulinna, Undla, Vao, Vasknarva.

Võrumaal — Kioma, Misso, Rogosi, Vastse-Roosa ja Toolamaa.

Ka nende valdade kodanikud väärivad hõlbustusi kirjavahetuse alal, nagu teis- edki. Sellepärast tuleb siin ülesloetud vallaomavalitsustel küsimus lahendamiseks päevakorrale võtta.

E. Maaomaval. Liidu ja omavalitsuste tegevus.

E. Maaomavalitsuste Liidu nõukogu koosolek edasilükatud.

12. ja 13. veebruari peale määratud E. Maaomav. Liidu nõukogu koosolek jääb täh. päevadel pidamata, sest koosoleku päevakorra ettevalmistamise tööd nõua- vad, nagu vahepeal selgunud, pikemat aega. Millal nimelt koosolek ära peetakse, ei ole veel kindlaks määratud.

Omavalitsustegelase kalender 1931 a.

ei ilmunud põhjustel, mis varemalt „Maa- om.“ toodud. E. M. Liidu juhatus juhib selle peale nende tähelepanu, kes seda ka- lendrit tellinud ehk tellida kavatsesid. 1931 a. kalendaarium on ka 1930 a. ka- lendris, millist veel Liidult saada võib.

Mis paljusid huvitab.

E. M. Liit saab juba paari kuu jooksul suurel hulgal järelepärimisi selle kohta, kas algavad uued pikaajalised omavalitsus- ametnikkude ettevalmistamise kursused, millest, nähtavasti, paljud huvitatud on. Nii ilus kui enese teadmiste täiendamise tahe on, ei saa Liit seda käesoleval aastal rahuldada. Liidu juhatus ei võtnud 1931 a. tegevuse kavasse nende kursuste kor- raldamist kahel põhjusel. Esiteks tuleb esimeste kursuste lõpetajatele kohtade saamise kindlustamine, kui uusi ametnikke ettevalmistada, teiseks on kursuste kor- raldamine suuremate kuludega seotud. Nii võib uute kursuste korraldamisest rääkida mitte enne 1932 aastat.

Virumaa vallasekretäride nõupida- mine 29. jaanuaril 1931 a. Rakveres.

Maavalitsuse administratiivosak. kor- raldusel peeti vallaomavalitsuste asjaja- mise ja raamatupidamise lihtsustamise asjus vallasekretäride nõupidamine maa- val. ruumes.

Koos olid vallasekretärid: A. Malla, R. Stein, A. Luigamäe, K. Jaanberg, A. Sa- rap, A. Soosaar, M. Loy, M. Ööpik, R. Al- termann, E. Valk, A. Kers, Vichmann, J. Freiberg, M. Anderson, J. Teder, Rosin, A. Tingas, A. Sein, J. Kaav, G. Puust, R. Suurmann, A. Treimann, R. Hammer, A. Raud.

Kohtu- ja siseministeriumi lihtsusta- mise nõupidamise tulemustest ja kavat- sustest informeeris koosolijate kutsel hra H. Avikson.

Pikkade läbirääkimiste ja kaalumiste järele otsustati:

1. Tervitada ja pooldada Kohtu- ja si- seministeriumi kavatsusi vallaomavalit- suste asjaajamise ja raamatupidamise lihtsustamise teostamises, kusjuures seda soovitada teha lisandusega töö otstarbe- kohase normeerimise suunas.

Kohtu- ja siseministeriumi poolt väl- jatöötatud kava panna maksma ainult peale selle läbivaatamise ning vallaoma- valitsuste tegelaste seisukohtade ärakuu- lamise, et lihtsustamise teostamisel ava- neks võimalus laialisel omavalitsustege- laste perel kaasrääkida ja esineda põhja- likult ning läbiproovitud ettepanekutega.

Lihtsustamisel pidada ka silmas põhi-

mõtet, et valitsemise kulud odavneksid ning üldiselt tooks kaasa tervenemise kogu omavalitsuse bürokraatlikeks muutunud aparaadile.

2. Lauajuhend, kui üleliigne ja otstarbetu, mis nõuab asjatut vaeva ja tööd, kaotada; vallasekretäridele jätta õigus oma äranägemisel teatud liike kirjavahetuste jaoks registrit vajaduse korral siseseseda.

Täidetud ja väljaläinud kirjad paigutada vana korra järgi kaustadesse. Kirjavahetuste hoidmiseks kappi erisahtlitega pole vaja: tekitab vallavalitsustele ainelist kulu.

Kirjavahetuse alal panna maksuma kord, et kirjade saamisel sekretär varustab nad datumiga ja jaotab kaustade vahele oma parema äranägemise ja heaksarvamise järgi. Soovitada pidada järgmisi põhi-kauste: 1) vallavolikogule, 2) vallavalitsusele otsustamiseks, 3) maksudesse puutuv kirjavahetus ja 4) jooksev kirjavahetus.

Võimaluse korral võib kirja sisu kohaselt kirjavahetust täita ka kõnetraadi teel (vastuse andmisega jne.). Kõik ilma tõenduse iseloomuta kirju võib välja saata ka ainult sekretäri allkirjaga (näit. kutsed, ära kirja teated jne.).

Järjekorra numbri aset võib täita väljaminevate kirjade postiraamat.

3. Hobusepassid kaotada. Hobusepasside määrus, mis varguste ärahoidmiseks tõkkeabinõuna Vabariigi algpäevil maksuma pandi, — tühistada.

Politsei ja riigi piirid suudavad vargusi eduga takistada. Ka hobusepasside registreerimise kord, kui otstarbetu, kaoks seega ära, samuti hobusepasside pealkirjade kinnitamine müügi-ostu ehk muul viisil omandamise õiguse edasiandmine, kus pealkirju on kohustatud kinnitama vallavalitsus (vallavanem või tema abi ja sekretär), jääks ära.

4. Praegune hobuste ja sõiduvahendite registreerimise kord ei täida sõja korral absoluutselt oma otstarvet, vaid sünnitab vallavalitsustele ainult asjatut tööd ja kulusid, — sellepärast tuleb see kaotada.

Praegust korda võib asetada hobuste ja sõiduvahendite ülelugemisega sõjavõimude korraldusel, — üks kord kolme aasta jooksul.

5. Arvepidamises jääda kahekordse vallaomavalitsuste ameerikaviisilise raamatupidamise senise viisi juure, mida võiks võtta tarvitusele üle riigi, kusjuures

pearaamatu arvete rohkus ja nimetus olgu ühtluse mõttes kindlaks määratud, kuna üksikasjaline korraldamine abiraamatute suhtes jäägu iga vallavalitsuse oma otsustada.

Praegune raamatupidamise meetod on kõige arusaadavam vallaomavalitsuse liikmetele ja revisjonikomisjonile, täidab kõiki raamatupidamise nõudeid, annab küllaldase selge ülevaate valla varandusliku seisuga ja eelarve täitmise üle jne.

Kuigi Kohtu- ja siseministeeriumi esindajate poolt möödunud aastal mõnes Virumaa vallavalitsuses toimiti revideerimisi ja mainiti arvepidamise mõningale puudusele, ei põhjasta see veel senise meetodi muutmist ja uue süsteemiga asendamist, sest igal süsteemil on omad head ja halvad küljed.

6. Kassaraamatud alles jätta. Kviitungite kontsaraamatud legaliseerida, s. o. kviitungid (kassa sissetuleku dokumendid) lugeda põhiraamatuks, kust sisendused teha sissetuleku kassaraamatusse ilma tekstita, äratähendades kas üksikult ehk operatsiooni päeva kokkuvõttena kviitungi numbrid. Iga operatsiooni juures makstud summade üleslugemine, kui see loetlemine jääb ainult sinna, milliseid ei saa edaspidiseks arvepidamiseks kasutada, on asjatu töö, sest tekstist summade väljaeraldamine on üleliigne vaev, mida võib väga hästi teha kviitungite kontsaldelt.

7. Saldo kindlakstegemiseks jätta maksuma praegune moodus.

8. Kassa sissetulekud ja väljaminekud kanda üle pearaamatusse kord kuus kassaraamatute kokkuvõtete summadena. Ülekannete tegemine pearaamatus leheküljelt leheküljele ei ole oluline ja vajalik.

9. Pearaamatu arvete liigitus ja arvete rohkus panna üldiselt maksuma arvepidamise ühtlustamiseks.

10. Erikapitalide eraldamine üldraamatupidamisest Soome eeskujul pole tarvis — vastavate kapitalide puudumisel.

11. Vallavalitsuste eelarve vorm, mis aastate eest Kohtu- ja siseministeeriumi poolt koostatud ja üldiselt tarvitusel, pole omavalitsuste jaoks kohane (üleliigsed on lahter-põhjendused, punktid). Tuleks väljatöötada uus ja ajakohane vallavalitsuste eelarve vorm, kus silmas peetakse ka vallaomavalitsuste tegelaste kogemusi ja arvamisi.

Eelarvet jaotada: tulud ainult peatükikesse ja §§, kulud samuti, kuna p. p.

liigitus jäätagu vallavalitsuse äranägemisse, sest praegune eelarve kulude jaotus on pillatud liiga laiali.

Volikogu poolt tehtud eelarve muudatused (õigus peatükist peatükki krediiti ülekanda) jäägu arvestamisel maksma seaine kord, kuna peatüki piires krediitide ülekandmisi pole vaja protokollida ega arvestada, vaid üle- ja alakulutused tuua välja aruandes, millised muudatused kinnitagu vallavolikogu. Sellepärast tuleks kustutada ka Vallaomaval. seaduse eelnõu § 94 teine lõige tervelt.

12. Tunnistada tarvilikuks ja otstarbekohaseks büdshtiline raamatupidamise viis.

13. Maksusüsteem kiires korras muuta. Maksuseaduste muutmisel pidada silmas, et maksude arvestamine lihtne oleks ja vaba maksurägistikust ja mitmesugustest normidest ja lisamaksudest. Lisamaksud võtmist loetakse alati kodanik-

kude poolt puudujäägi katmiseks.

14. Perekonnaseisu seaduse § 6 muuta. Vana-vanemate surma ajad, kohad jne. ei ole võimalik alati teha kindlaks. Nende koondamine perekonnaregistris olgu koostulik võimaluse piires. Protokolli koostamine Prs. § 6 alusel praegu on mitmeti otstarveta, tabamata ja asjata töö, sest sünnipäevi ja aastaid tunnistajatega tõendada on ainult vormi täitmine ja tunnistajad toimivad siis suurelt osalt heas usus, ilma et ise teaks tõendavat fakti.

Kolmanda põlve kohta andmete kogumine ja nõudmine akti osalistelt võiks jääda ära.

Perekonnaseisu aktiraamatute II eks. ärasaatmise tähtaeg — 7. jaan. on liiga lühike, — tuleks pikendada 1. märtsini, samuti ka statistiliste andmete esitamine Riigi Statistika Keskbüroole, muutes vormi, milles nõutakse 4 liiki elukutse märkimist.

Küsimused ja vastused.

Küsimus Nr. 10. Seadustatud laste perekonnakirja kandmise kohta.

Palun küsimuste osa vastata, kas tulevad perekonna regis'ris ise leheküljele kanda lapsed, kes sündinud enne vanemate abiellumist ja registree-

ritud ema perekonnanimega, kuid vanemate pärastise abiellumisega seadustatud.

Sekretär M.

Vastus:

Tulevad kanda.

Kuulutakse maksvusetaks:

1) Artur K a a v e r i hobusepass, väljaantud Rannu vallavalitsusest 12. nov. 1925 a. Nr. 60 all.

2) Karl L ü m a t i hobusepass, väljaantud Elistvere vallavalitsusest 12. märtsil 1925 a. Nr. 110 all.

3) Tatjana Jegori tr. R a u d'i hobusepass, väljaantud Anna vallavalitsusest 13. veebr. 1930 a. Nr. 390 all Johannes P e t e r b e r g i nimele.

4) Jaak J ä r v e hobusepass, väljaantud Kirna vallavalitsusest 16. nov. 1927 a. Nr. 241 all.

5) Jaak J ä r v e hobusepass, väljaantud Pöogle vallavalitsusest 8. märtsil 1928 a. Nr. 4 all.

6) Olga Juhani tr. K a l j u p u l k'a isikutunnistus, väljaantud Aidu vallavalitsusest 13. dets. 1919 a. Nr. 101 all.

Võib veel tellida

„Maaomavalitsust“
1. jaanuarist 1931 a.

Et tagavara eksemplaride arv väike, tuleb neil, kes tervet aastakäiku soovivad saada, tellimisega rutata.

Vastutav toimetaja: H. A v i k s o n. Väljaandja: Eesti Maaomavalitsuste Liit.

„Uhistrukikoda Rakveres“.